

KITEKINTŐ

62 Kozma Tamás: ECER 2016 (Roma kutatók Dublinban)

Kozma Tamás

ECER 2016

Roma kutatók Dublinban

A Neveléstudományi Kutatók Európai Szövetsége (EERA, *European Educational Research Association*, amelynek magyar tagja is van, a HERA) huszonegyedik alkalommal rendezte meg éves konferenciáját. 2016-ban a Dublini Állami Egyetem (*University College of Dublin*) vállalta a szervezést, nagyvonalúan és reprezentatívan. Ne hasonlítgassunk össze helyszínt helyszínnel, annyira mások; de persze mégis összehasonlítjuk őket, mint résztvevők és mint (esetünkben) szervezők. A szervezés a helyszíntől is függ, a helyszín pedig sok egyéb mellett az intézmény jelen helyzetétől és történetétől. Mielőtt a roma / cigány kutatásokra térnénk, hadd tegyünk erről egy rövid kitérőt.

Dublin nem túl szép, de kellemesen barátságos város; számos felsőoktatási intézménye közül a *Trinity College* (a város központjában), a dublini városi egyetem északon, illetve az állami egyetem délen kiemelkedik. Mindhárom története gazdag brit és ír vonatkozásokban; különösen idén (2016), amikor az írek a húsvéti fölkelés (1916) századik évfordulóját ünneplik. A város tele poszterekkel, könyvekkel, kiállításokkal és lobogókkal, emlékeztetve azokra, akik az ír szabadságért meghaltak; különösen arra a tizenhat szabadságharcosra, akit az angolok könyörtelenül kivégeztek (mintegy félezer más felkelővel együtt). Ez különös érzéseket kelt a nem angol anyanyelvű látogatóban, aki hozzászólt, hogy angolul az angolok vagy az amerikaiak beszélnek, és úgy mondják el az életüket és a történelmüket, ahogy ők látták és csinálják. Ma az írek is anyanyelven beszélnek az angolt (mintegy kétszázézer közösség használja az ír nyelvet anyanyelv-ként) – de a történetük egyedül csak az övék. Angolul mesélnek a brit elnyomásról, amely a felsőoktatási intézményeiket máig meghatározza. A gyönyörű Trinity College-ba ír katolikusoknak nem illett jelentkezniük, mert az anglikán gyarmatosítás fészke volt; az Állami Egyetem – ahol mi voltunk – viszont a nemzeti függetlenség alma matere.

Az ECER (*European Conference of Education Research*, Európai Neveléstudományi Konferencia) persze nem ilyesmiről szólt – vagy épp csak érintőlegesen, nyitó és záró beszédekben, elnöki és rektori fogadásokon –, de akit a történelem megérintett, az ezeket a benyomásokat nem kerülhette el. Az épületek, amelyek helyet adtak a konferenciának (három különböző épületben zajlott, valamint a már említett Trinity College-ban is), éppúgy emlékeztetőkké váltak díszítve, mint az egész város vagy éppen a média; és megtudhattuk, hogy az ír oktatási minisztérium – az állami felsőoktatás gazdája – súlyt helyez a történelmi tudat ébren tartására. Honi vitáinkra visszagondolva –

Trianonról, világháborúról, ötvenhatról – ez szokatlan, meghökkentő és elgondolkodtató volt. Amint a dubliniak rajongása kocsmadalaik és népi táncaik iránt; mintha a pesti idegenforgalom csakis néptánccal és cigányzenével fogadná, ismertetné és szórakoztatná az ide látogatókat.

*

Az ECER konferencia témája ugyanis a *Leading Education* volt. Szándékosan írom angolul. Nem csak mert ez a konferencia nyelve első megszervezése (1992) óta, hanem mert nehézséget jelent a fordítása (noha látszólag érthető). Vezető oktatás? Az oktatás vezetése? Oktatásügyi vezetés? A nevelésügy vezető szerepe? Mind lehetséges magyarítások, mert ezek a jelentések mind ott lappangtak a konferencia fő témájában. A szokásos szerkezet szerint a konferenciának most is négy nyitó (fő vagy plenáris) előadása volt, amelyek arra szolgáltak, hogy a konferencia témáját kibontsák. A plenárisok a vezetés szerepét és lehetőségeit, az iskolai valóság fontosságát a kutatásban, az oktatáskutatás és a politika, valamint az oktatáskutatás és az iskolai mindennapok viszonyát keresték, feszegették. A plenárisok hivatottak összefogni az ECER konferenciákat, különben mozaikjaikra esnének szét. A mintegy két és félezer prezentáció, szimpózium, tematikus előadás és műhelymunka, amelyet több mint harminc "hálózat" (*network*, szakosztály) szervez és irányít, reprezentálhatják az európai oktatáskutatók érdeklődését, de minden bizonnyal szétfeszítenek egy konferenciát.

A plenárisok tartották tehát össze az ECER-t – meg a kávészünetek. A séták a szokatlanul tágas campuson, a közös étkezések és közös utazások. Mint annyi más helyütt, ezek a közösségi alkalmak majdhogyan fontosabbak nem voltak (már ami az információáramlást illeti), mint a hivatalos program és a konferencia szervezőinek erőfeszítései. Ráadásul, mint mindig, itt is "életciklusai" voltak a konferenciának a megérkezés bizonytalanságaitól és a növekvő magabiztosságtól a konferencia hangulatán át (ami rendszerint a második este éri el csúcspontját a közös "fogadáson") el egészen a lecsengésig és a lassú elszivárgásig (aminek szintén bája és *feeling*-je van). A közlekedéstől a vendéglátásig, a szállástól a látnivalóig – ami nélkül persze nincs konferencia – a hivatalos információt a közösségi hírek egészítették ki és tették értelmezhetővé. Egyik a másik nélkül hatástalan lett volna; miközben az információk és az informálódás erőteljesen növelte a konferencia-közösséget. Az érzést, hogy együtt veszünk részt valamilyen, hogy – nyelveken, nemzetiségeken és kultúrákon innen és túl – egy kis időre legálább összetartozunk.

*

Találomra beírva a "roma" szót a konferencia keresőjébe – a papír eltűnőben van az ECER konferenciákról – meghökkentő mennyiségű szekció, prezentáció, előadás és műhelymunka tűnt elő. Egyharmaduk ugyan földrajzi névnek bizonyult (Róma, Románia), a maradék azonban még így is impresszív volt (mintegy tizenhat prezentáció, tájékoztató, előadás). Azt a benyomást keltette, mintha a tárgy, amelyben magunk is utaztunk, uralná a konferenciát, mintha mindenki – egyre többen – kezdtek volna foglalkozni azokkal, akiket mi cigányoknak, románoknak nevezünk (persze, tudjuk jól, mások másként is).

GALÉRIA

Ha térképet akarnánk készíteni arról, hol mindenütt bukkan föl ez az érdeklődés – mint kutatás, de még inkább, mint kutatás és fejlesztés – elsősorban Európa keleti felére mutathatnánk. A legtöbben ezzel a témával Magyarországról és a volt Csehszlovákiából érkezünk; néhányan a Balkánról is (Szerbia, Görögország). De nem csak innen. Elég meglepő, hogy a romakérdés Angliából épp úgy fölbukkant – már második alkalommal, mióta az ECER-en prezentáljuk –, mint Írországból (ír "travellerek", vándorlók). És persze Spanyolországból – de nem onnan, ahonnan várnánk (Andalúzia, Extremadura, Murcia), hanem Katalóniából. Ami szervezésüket illeti, a különböző vonatkozó előadások között egy külön szekciója, valamint egy külön szimpóziuma volt a roma / cigány kérdésnek.

Úgy tűnik, a számos adatfölvétel és hivatalos-félhivatalos statisztikák alapján – amelyek az előző évtizedben keletkeztek Európában és világszerte – ma a személyes interjúk képesek mélyre ásni a roma / cigány kérdésben. A megközelítések csaknem ugyanazok, még ha a kutatók – elég szerencsétlenül – alig tudnak valamit egymásról (a hivatkozott irodalom impresszív, és visszatérően azonos tételeket tartalmaz, amelyek közül, ezt már ismerjük, kiemelkednek a magyar vagy magyar származású szerzők művei). az interjúk elemzéséből, mint lenni szokott, nem annyira egyetlen módszer, eszköz vagy eljárás emelkedett ki, hanem egy komplex politika, amelyet követni kellene.

Fehérvári Anikó (ELTE / OFI, Budapest) kissé más utat követett: folytatta az előző évtizedekben ismert szociológusi megközelítést, amely a roma / cigány kérdést hajlamos a szegénység, elmaradottság és depriváltság keretében mutatni be. Fehérvári azonban tovább ment, és a leszakadás mérőeszközeit is megvizsgálta; bemutatta, mennyiben befolyásolják a statisztikai eredményeket a mérések, amelyeket az iskolai eredményességgel kapcsolatban készíteni szoktak. Így könnyen kiderülhet, hogy a leszakadás nem olyan egyenletes, mint amilyennek gondolni szoktuk. És valóban: ez az

eredmény egybevág azzal a másik eredménnyel, amelyet egyre gyakrabban hangoztatnak kutatók, főként Magyarországon (pécsi iskola, Forray R Katalin), és amely a roma / cigány társadalom növekvő strukturáltságára utal.

Marketa Levinska (Hradec Kralove), *Dana Bittnerova* (Prága) és *David Doubek* (Prága) egyelen életút interjút (Alice) elemzett több prezentációban, főként szociálpszichológiai értelmezési keretben. Alice, a roma lány Csehországból szociális munkás lett – a szociális munka, a tanítás és az egészségügyi szakszolgálat a leginkább bejárható utak – útja kanyargós, buktatókkal és lehetséges kisiklásokkal teli. Az életút interjú jól mutatta az ismert tényezők erejét (család, iskola, befogadó munkahely) – de rámutatott váratlan faktorra is (az a bizonyos "reziliencia"-tényező).

Itt említjük, bár nem ebben a szekcióban hangzott el, *Iveta Roznickova* (Masaryk Egyetem, Brno) prezentációját is, amely a roma / cigány szülők iskolaképeének fontosságát hangsúlyozta. Roznickova széles képet festett ennek jelentőségéről, főként pedig szakirodalmi földolgozásáról (anyaga akár kiinduló irodalomnak is használható volna). Mindennek fontosságát elismerve, Roznickova mégis az intézménybe vetett bizalmat – pontosabban annak hiányát – tartotta döntőnek. Saját kutatása akár itthon is megismételhető volna. Hiába értékeli nagyra adott roma / cigány családok az iskolát és a tanulást, ha ugyanakkor nem bíznak magában az intézményben és az azt megtestesítő tanárokkal sem. Ez a kutatási eredmény akár fordítottja is lehetne azoknak az eredményeknek, amelyek a szerepmóddal fontosságára mutattak rá. Mind a tanító (tanár) mint szerepmóddal fontossága, mind pedig a belé vetett bizalom hiánya jól mutatja az iskola döntő szerepét.

Forray R Katalin szimpóziuma – a megkülönböztetés azt jelenti, hogy itt konkrét kutató munka egyeztetése folyt – hasonló jegyeket mutatott. *Óhidy Andrea*, a Freiburgi Egyetem professzora a Pécsi Egyetem Romológia Tanszékével együttműködve huszonnyolc "életút narratívumot" elemzett kvantitatív és kvalitatív eszközökkel (németes alapossággal, mondhatnók). Az előbbiekhöz (Gkofa) képest érdekes új elemnek mutatkozott a sikeres életutak esetében a szerepmóddal, aki vagy a családból, vagy az iskolai tantestületből, vagy – és ez jelentett igazi újdonságot – olyan civil közösségekből emelkedett ki, mint pl. a vallási gyülekezet (egyház).

A kutatások keretében azonban *Eleni Tracada* (Derby Egyetem) – aki korábban is ugyanennek a szimpóziumnak a hajtóereje volt – szélesebb összefüggéseket ajánlott. Leeds város példáján a helyi tervezés (főként településmenedzsment és területi tervezés) hatásait vizsgálta. Ebbe az összefüggésbe állította be a társadalmi egyenlőség / egyenlőtlenség kérdését, amely a szociális és az oktatási szektor önkormányzati kezeléséig vezet el. A másik újdonság, amelyre Tracada figyelmeztetett, a "roma" kifejezés használata. Mellette fölvetette a "cigány", "vándor" fogalmakat is, amelyek együttesen jelölhetik az érintett gyerekek csoportját. Velük kell kiemelten foglalkoznia egy sikeres városvezetésnek (ami visszavezetett a konferencia eredeti témájához, az oktatásügyi vezetés szerepéhez is).

A nagy meglepetést – legalább is annak, aki most ismerkedett a szimpózium munkájával – a CREA jelentette (*Community of Research on Excellence for All*, "Kiválót mindenkinek kutatási közösség"). A civil szervezetet egyetemi kutatók hozták létre 1997-ben, főként a Barcelonai Egyetemről indulva. *Laura Ruiz Eugenio* és *Tania Garcia Espinel* most is az egyetem munkatársa, és ott doktorált *Sandra Girbes Peco* is, aki most a Rovira i Virgili Egyetem munkatársa. Ő ismertette azt a kísérletet, amely egy több éves

EU-projekt keretében folyt, és amelyet a "La Paz" nevű iskolában folytattak (a pamplonai La Milagrosa kerületben); ezt az iskolát választották a hat iskola közé, amelyet a projektbe bevontak. A projekt csúcspontján a kutatók, a szülők és az önkormányzat bezáratta az iskolát, amelynek a mutatóit nem sikerült az évek során sem megjavítani. Egy év múlva újra nyitották – és az átszervezés remekül sikerült! A sikert a prezentáció és a hozzászólások is tükrözték; új motivációt adva a szimpózium kutatásainak és beszélgetéseinek.

*

E kutatások és fejlesztések alapján két irányban lehet tovább mozdulni. Sandra Girbes és Eleni Tracada az akciók fontosságát hangsúlyozták. Hiába a kutatás, ha nem képezi valamiféle fejlesztés alapját (lehetőleg sikeres fejlesztését, mint a CREA példája mutatja). Mindketten arra buzdították a részt vevőket, hogy vegyenek – ha lehet, együttesen – ilyen fejlesztési projekteken részt. *Kovács Cerovic Tünde*, aki a Belgrádi Egyetemről érkezett az ECER-re, és nem roma témában tartott előadást, hangsúlyozta azoknak a személyes bevonását is, akikre ezek a kutatás-fejlesztések irányulnak. A kutatás-fejlesztések fontosságában egyetértett mindenki, még akkor is, ha konkrét lépésekben egyelőre a részt vevők nem állapodtak meg.

Amiben viszont megállapodtak, az a kutatás-fejlesztések másik lehetséges iránya. Forray R. Katalin és Óhidy Andrea ismét fölvetették egy összehasonlító kötet megszerkesztését, amelyet a Freiburgi Egyetem összehasonlító pedagógiai sorozata fogadna be, és a Springer Kiadó jelentetne meg. A terv évek óta szunnyad, a szimpózium eredményeképpen most talán új életre kel. A részt vevők nagyon is egyetértettek abban, hogy az eddigi eredményeket érdemes egyetlen helyen, együttesen dokumentálni. Sőt, nem csak dokumentálni, hanem eredményeiket összehasonlítva elemezni is (az összehasonlító tanulmány fontossága nyilvánvaló volt; szerzője egyelőre kevésbé). A két irány – fejlesztés kutatási alapon, illetve az eddigi eredmények összehasonlító elemzése nem zárja ki egymást, jó esetben még egymásra is épülhet.

Ebben jó egyetértésre találtak a szimpózium résztvevői. El is határozták, hogy elkészítik a kötet egy vezérfonalát, amelyet köröznék az érdeklődők között, meghívva mindenkit, aki a roma kutatásokról előadást tartott, hogy működjék közre. Ez olyan szervező erő lehet, amely folytatást ígér és igényel. A szimpóziumon résztvevők döntöttek arról is, hogy – ha csak lehet – jövőre Koppenhágában találkoznak, az ECER 2017 konferencián.